

Poznań, dnia 29 czerwca 2021 roku

Dra hab. Izabella Main, prof. UAM
Instytut Antropologii i Etnologii
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja

dorobku naukowo-badawczego i osiągnięcia naukowego w formie cyklu tematycznie powiązanych artykułów naukowych pt. *Wiedza i praktyki lokalne związane z wykorzystaniem roślin leczniczych wśród migrantów, metysów i rdzennej ludności w Ameryce Południowej. Studium z zakresu etnobotaniki i antropologii medycznej w związku z postępowaniem habilitacyjnym Pani dr Moniki Kujawskiej – na podstawie powołania mnie w dniu 29 marca 2021 r. przez Radę Doskonałości Naukowej w skład komisji habilitacyjnej w charakterze recenzentki.*

Pani dr Monika Kujawska uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie etnologii na podstawie pracy pt. „Ziołolecznictwo w medycynie komplementarnej Polonii argentyńskiej z prowincji Misiones. Studium z zakresu etnobotaniki medycznej” na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w dniu 9 grudnia 2013 r. Na różnych etapach studiów i pracy naukowej Habilitantka konsekwentnie zajmowała się tematami etnobotaniki i ziołolecznictwa w różnych społecznościach krajów Ameryki Południowej. W latach 2014-2017 była zatrudniona na UAM w ramach grantu, w okresie 2015-2017 również w grantie w Polskim Towarzystwie Ludoznawczym a od 2015 r. pracuje

na Uniwersytecie Łódzkim.

W swojej recenzji odniosę się kolejno do 1. osiągnięcia naukowego, 2. innych osiągnięć naukowo-badawczych.

1. Osiągnięcie naukowe – rozprawa habilitacyjna w postaci cyklu artykułów

Dr Monika Kujawska przedstawiła cykl jedenastu artykułów opublikowanych w języku angielskim w latach 2014-2020, jako osiągnięcie habilitacyjne, któremu nadała tytuł „Wiedza i praktyki lokalne związane z wykorzystaniem roślin leczniczych wśród migrantów, metysów i rdzennej ludności w Ameryce Południowej. Studium z zakresu etnobotaniki i antropologii medycznej”. Artykuły zostały opublikowane w prestiżowych międzynarodowych czasopismach, w trzech Habilitantka jest jedyną autorką a w ośmiu współautorką tekstów, przy czym jej wkład w pracę był najczęściej najwyższy wśród współautorów i współautorek. Wiele z tych czasopism specjalizuje się w tematyce etnobotaniki i antropologii medycznej: *Economic Botany*, *Journal of Ethnobotany and Ethnomedicine*, *Journal of Ethnopharmacology*, *Pharmaceutical Biology*, *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine*, *Anthropology and Medicine*. Podstawą artykułów był materiał zebrany podczas realizacji trzech grantów badawczych uzyskanych z NCN: *Ziołolecznictwo w medycynie komplementarnej Polonii argentyńskiej prowincji Misiones. Studium z zakresu etnobotaniki medycznej*, *Rośliny użyteczne medycznie oraz dzikie rośliny jadalne w kulturze Metysów z prowincji Misiones w Argentynie*, oraz *Ziołolecznictwo w etnomedycynie amazońskiego ludu Ashaninka, Peru*.

Habilitantka prowadziła badania wśród kilku różnych społeczności: imigrantów z Polski i ich potomków, zamieszkujących kolonie rolnicze w prowincji Misiones w Argentynie, którzy doświadczyli znaczącej zmiany klimatu; metysów Paragwajczyków migrujących do Misiones, oraz rdzennej ludności Ashaninka w Amazonii peruwiańskiej, najliczniejszej grupy rdzennej ludności, zajmującej się rolnictwem. Autorka podkreśla, iż grupy te „zamieszkują podobne biomy ale mają odmienną historię zasiedlania tych miejsc, odmienne relacje z roślinami i różne podejścia do ich wykorzystania, wynikające, w najszerszym rozumieniu z różnych ram kosmologicznych i podstaw ontologicznych.” Badaczka wskazała, że metody zbierania

materiału etnograficznego w każdej z tych grup były podobne, wykorzystwała obserwację uczestniczącą, różnego rodzaju wywiady, kwestionariusze, tworzyła katalogi roślin i zielniki. Badania przeprowadziła z blisko 300 osobami, przy czym z podobną liczbą w każdej z grup. Identyfikację roślin prowadziła samodzielnie bądź we współpracy z specjalistami miejscowymi. Jej badania wśród wskazanych społeczności miały unikatowy charakter ze względu na podjęte tematy i metody. W przypadku migrantów z Polski Habilitantka przeprowadziła wywiady i obserwacje z odchodzącym pokoleniem przyczyniając się do zachowania wiedzy na jego temat.

Dr Monika Kujawska wyodrębniła trzy nieco różniące się tematycznie serie artykułów. Ze względu na obszerność dorobku wskazanego jako osiągnięcie (11 tekstów) omówię jedynie niektóre treści wskazując na te szczególnie ważne, metodologicznie i/lub tematycznie nowatorskie. Pierwsza seria dotyczy sposobów i miejsc pozyskiwania roślin leczniczych, zwłaszcza w przydomowych ogrodach. W artykule "Management of medicinally useful plants by European migrants in South America" Habilitantka zanalizowała sposoby pozyskiwania roślin przez polskich migrantów i ich potomków, wskazała na wzrost znaczenia przydomowych ogrodów, z których zaczęto pozyskiwać rośliny lecznicze, często przesadzając je z innych obszarów. Było to związane z dużym obszarem ogrodów, zajmowaniem się lecznictwem przez kobiety. Jednocześnie pozyskiwano rośliny z lasu, korzystając z wiedzy zaczerpniętej od metysów paragwajskich, z którymi Polacy mieli kontakt oraz społeczności rdzennej. Wskazała na duży stopień samowystarczalności rolników. Drobną uwagę mam tu do używania pojęcia Polonia w autoreferacie odnosząc się do "Polish migrants". Pojęcie Polonia niesie z sobą szereg znaczeń, nie jest neutralne i warto było choć w przypisie je uzasadnić. W artykułach pisanych w języku angielskim, co oczywiste, takie określenie nie pojawia się, zaś autoreferat nie jest tekstem o charakterze naukowym.

W drugim artykule serii (wraz z współautorami) pt. „To what extent are medicinal plants shared between country home gardens and urban ones? A case study from Misiones, Argentina” Habilitantka przyjrzała się przepływowi roślin między wsią i miastem, korzystając z danych dotyczących różnych grup mieszkańców prowincji Misiones. Wskazała na stały przepływ roślin i wiedzy o nich między różnymi grupami, istnienie stałego repertuaru roślin, oraz zwłaszcza w przestrzeni miejskiej chwilowych „mód roślinnych”. W trzecim artykule pt.

„Effects of Landscape Structure on Medicinal Plant Richness in Home Gardens: Evidence for the Environmental Scarcity Compensation Hypothesis” zanalizowała skład roślinny ogrodów metysów paragwajskich, korzystając z nowatorskiej metodologii – naniosiła położenie ogrodów na mapę Google Earth, we współpracy z ekologami z Argentyny potwierdziła hipotezę kompensacji niedoboru środowiska, czyli gromadzenia roślin niewystępujących w lesie i rolnych monouprawach w przydomowych ogrodach. Czwarty artykuł zatytułowany „The Relationship between a Western Amazonian Society and Domesticated Sedges (*Cyperus* spp.)” również jest metodologicznie nowatorski, gdyż eksploruje poza-użytkowe podejście na przykładzie cibor, którym społeczność Ashaninków nadawała zróżnicowane nazwy odzwierciedlające lokalną kosmologię (rośliny-osoby i krewni). Autorzy nie koncentrowali się na przydomowych ogrodach lecz relacjach między Ashaninkami a ciborami (ibenkami). Podsumowując, chciałabym podkreślić, że te artykuły Habilitantki odnosiły się do koncepcji naukowych na temat przydomowych ogrodów, poszerzając wiedzę nie tylko w oparciu o analizę nowych obszarów geograficznych i społeczności etnicznych, ale też wskazując na nowe tematy jak migracje i ich wpływ na ogrody i pośrednio ziołolecznictwo, czy związki między światem ludzi i roślin. Warto też jeszcze raz podkreślić, iż artykuły te były nowatorskie metodologicznie.

Drugi cykl tematyczny w obrębie osiągnięcia naukowego tworzą cztery prace z zakresu etnobotaniki medycznej. Jak wskazała dr Monika Kujawska „etnobotanika medyczna zajmuje się badaniem relacji między społecznościami lokalnymi i tubylczymi a roślinami użytecznymi medycznie i korzysta z metod oraz koncepcji antropologicznych, botanicznych oraz (etno)farmakologicznych”. W ramach tego ujęcia ważne badawczo jest tworzenie list gatunków roślinnych zawierających lokalne nazwy i ich botaniczne odpowiedniki na podstawie zielników, wraz z leczniczymi zastosowaniami, sposobami przyrządzania i przyjmowania, oraz innymi użytecznymi informacjami. Pierwszy artykuł pt. *Phytotherapy of Polish migrants in Misiones, Argentina: Legacy and acquired plant species* dokumentuje wszystkie rośliny używane przez polskich migrantów w Misiones w Argentynie. Bardzo ciekawe są wnioski Autorki, przykładowo, iż tylko 19 (spośród 129) gatunków wykazuje kontynuację z kraju pochodzenia (np. rumianek, mięta, czosnek, piołun). Równocześnie, mimo uprawy tak wielu lokalnych roślin, osadnicy kontynuowali leczenie z użyciem roślin znanych z terenów Polski. Drugi artykuł zatytułowany „Plants used as food and medicine by

Polish migrants in Misiones, Argentina” jest kontynuacją i pogłębieniem pierwszego. Autorki wskazały, że w pierwszych latach po migracji rośliny jadalne nadające się do leczenia były nadal używane i wiedza o nich była przekazywana kolejnym pokoleniom. Jednak współcześnie zostały one zastąpione w lecznictwie przez rośliny bardziej skuteczne. Trzeci artykuł pt. „Yerba mate (*Ilex paraguariensis*) beverage. Nutraceutical ingredient or conveyor for the intake of medicinal plants? Evidence from Paraguayan folk medicine” został poświęcony praktyce picia napoju z ostrokrzewu paragwajskiego z dodatkiem innych roślin. Autorka analizuje znaczenie napoju w społeczności Paragwajczyków w Misiones i dowodzi, że jest on używany nie jako roślina lecznicza per se lecz jako medium do zażywania roślin leczniczych, które są dodawane do napoju i konsumowane na bardzo różne dolegliwości (układów krążenia i trawiennego, humoralne). Najważniejszym odkryciem jest fakt trwałości sposobu zażywania leków w postaci napoju z ostrokrzewu i zmienności roślin dodawanych do niego jako lecznicze. Ostatni, czwarty artykuł w tej serii zatytułowany „Medicinal plant diversity and inter-cultural interactions between indigenous Guarani, Criollos and Polish migrants in the subtropics of Argentina” porównuje farmakopee trzech społeczności w oparciu o metody statystyczne i indeksy różnorodności. Wskazuje na większą bliskość farmakopei migrantów polskich i metysów niż metysów i Indian Guarani wynikającą z większego podobieństwa koncepcji medycznych.

Trzecią wyodrębnioną serię stanowią dwa artykuły wnoszące znaczący wkład w obszar antropologii medycznej. Pierwszy tekst poświęcony jest znaczeniu i miejscu roślin leczniczych w korpusie wiedzy medycznej społeczności potomków Polaków a drugi zdrowiu reprodukcyjnemu Ashaninka. Niewątpliwym atutem pierwszego tekstu jest pokazanie pluralizmu medycznego wśród migrantów z Polski: korzystania z usług *curanderos* i *hueseros*, własnych zasobów i specjalistów biomedycyny. W drugim Autorka analizuje współistnienie biomedycyny i medycyny tradycyjnej na terytorium Ashaninka, w zakresie połoźnictwa i antykoncepcji; wskazując na równoczesną odporność (*resilience*) i elastyczność. Ostatni artykuł w cyklu wskazanym jako osiągnięcie został wyodrębniony ze względu na odrębność tematu i metody: poświęcony jest klasyfikacji roślin przez Paragwajczyków.

Habilitantka wskazała, że uprawiana przez nią nauka wpisuje się w nurt badań etnografii wielogatunkowej, postrzegam jej badania podobnie. Za Jej ważny postulat uważam też by

„z głębiać lokalny punkt widzenia, kategorie, nomenklaturę i lokalne kosmologie w badaniu roślin użytkowych”. Swoją nowatorską pracą naukową w międzynarodowych i interdyscyplinarnych projektach badawczych Habilitantka zdecydowanie wyróżnia się w polskim środowisku antropologicznym.

Podsumowując, pragnę podkreślić, że uważam przedstawiony cykl artykułów za bardzo wartościowy wkład w rozwój nauki i utwór spełniający warunki nadania stopnia doktora habilitowanego, określone w Ustawie o stopniach naukowych.

2. Inne osiągnięcia naukowo-badawcze

Inne osiągnięcia Habilitantki są równie wyróżniające. Dr Monika Kujawska opublikowała również współautorską monografię pt. „Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych”, oraz po uzyskaniu stopnia doktora: cztery rozdziały w monografiach, dwadzieścia artykułów w czasopismach recenzowanych. Prezentowała wyniki swoich badań na 11 międzynarodowych konferencjach naukowych, w większości zagranicznych. Wygłosiła 8 wykładów na zaproszenie instytucji naukowych w Argentynie, Austrii, Włoszech, Wielkiej Brytanii, Brazylii – były to muzea, uniwersytety, instytuty naukowe, szkoły letnie. Pokazuje to osiągnięcie przez Habilitantkę rolę ekspertki i wykładowczyni znanej i uznanej w międzynarodowym środowisku naukowym. Taka rola przyczynia się zarówno do popularyzacji dorobku dr Moniki Kujawskiej ale też świadczy o wysokim poziomie realizowanych przez nią badań a pośrednio popularyzuje w świecie osiągnięcia polskich naukowców i naukowców.

Pani dr Monika Kujawska uzyskała trzy granty badawcze (po uzyskaniu stopnia doktora), w których pełniła funkcję kierowniczkę: w 2014 r. grant Preludium „Rośliny użyteczne medycznie oraz dzikie rośliny jadalne w kulturze Metysów z prowincji Misiones w Argentynie”, w 2015 r. grant Sonata pt. „Słownik wierzeń i zwyczajów słowiańskich pod redakcją Adama Fischera – dzieło niedokończone” i w r. 2019 r. grant Opus pt. „Wiedza lokalna na temat użycia roślin leczniczych i jadalnych w Ameryce Południowej – międzykulturowe badania porównawcze”. Ponadto była i jest wykonawczynią w kilku innych projektach naukowych, obecnie „Ziołolecznictwo w etnomedycynie amazońskiego ludu Ashaninka, Peru.” W 2020 r. pracowała w zespole ekspertów oceniających wnioski

w Narodowym Centrum Nauki.

Habilitantka włączona jest w naukę polską i światową przez udział w kilku towarzystwach naukowych, zespołach redakcyjnych czasopism, wieloletnie przygotowywanie recenzji manuskryptów. Odbyła kilka staży zagranicznych, m.in. w University of Kent, Uppsala University, Universidad Autonoma de Madrid.

Wymienione osiągnięcia dr Moniki Kujawskiej oceniam bardzo wysoko i wydaję opinię w pełni pozytywną. Nie ulega wątpliwości, że wskazane osiągnięcia naukowe odpowiadają wymaganiom oryginalnego dzieła naukowego, stanowiącego nowatorski i znaczący wkład w rozwój nauk humanistycznych. Z przekonaniem rekomenduję nadanie dr Monice Kujawskiej stopnia naukowego doktora habilitowanego.

Isabelle Blain